

D. Rodieck: Der bäuerliche Lebenskreis und seine Schule, 1933.

H. Kautz: Im Schatten der Schlote, 1926.

Továbbá P. Bode és Müller—Freienfels munkáit. Cikkeik megjelentek a Handbuch der pädagogischen Milieukunde-ban, Busemann szerkesztésében.

Dr. Tomori Viola.

A koncentráció a német nyelv tanításában.

A cselekvő oktatás elvének következetes végrehajtása egy nagyon fontos elv felismerésére és szükségszerű alkalmazására vezet. Ez az elv a *koncentráció* elve, mely a legszorosabb összefüggésben áll az öntevékenység elvének célkitűzésével, sőt annak egyenes folyománya, mert a nevelés egységét szolgálja.

A koncentrációnak a cselekvő oktatásban érvényesülő nagy jelentősége legjobban úgy szemlélhető, ha típusként szembeállítjuk egymással a passzív iskolát az aktív iskolával. De minden félreértés elkerülése céljából hangsúlyozni kívánom, hogy a passzív és aktív elnevezés tisztán a tanulónak a tanításban való cselekvő, vagy csak befogadó szerepére vonatkozik, s távolról sem akarja az iskolai munkát ferde világitásba helyezni. Tehát visszatérve a fenti típusok összehasonlítására, a célkitűzésük szembeszökően különböző. A passzív típusnál a tananyag-nak minél nagyobb tömegű biztos tudása a fontos; tehát az értelem, az emlékezet és a reprodukálási készség kifejlesztése a fő. Az aktív típusnál inkább a szűkebb körű, de gondosan kiválasztott ismeretanyag-nak öntevékenységi úton való megszerzésén van a hangsúly, s a tanuló összes testi és lelki képességeinek harmónikus kifejlesztése a cél. Ott a tananyag szakok szerint tagolva oly elszigetelten kerül a tanuló elé, hogy ezt a tanuló maga alig hozhatja egységbe, alig tekintheti át. Egységesítésre egyik szakban sem nyer ösztönzést, s nem is lehet erre képes, mert hiszen az elkülönülés folytán egyik szak sem vesz tudomást a másikkal munkájáról, hanem mindegyik halad előre a maga kijelölt útján. Ebben a légkörben nem lehet szó öntevékenységről, mert az csak ott lehetséges, ahol a tanuló látja az összefüggéseket, ahol látja az ismereteknek egymásba fonódó, egymást kiegészítő szövedékét, ahol az ismeretek egységben állnak előtte. Az öntevékenységi elv alkalmazása tehát szinte kényszerű módon rávezet a szakok közti merev válaszfalak lerombolására s a különböző szakok egymást kiegészítő egységesítésére. Krüper szerint az öntevékenység akkor fejlődik a legjobban, ha az oktatás az ifjúságnak egység utáni vágyát szolgálja. Ezért — úgymond, — egységesíteni kell a tantárgyaknak szakok szerinti beosztását s ez legyen a munkaiskola főfeladata.

Ez a törekvés különösen a „Gesamtunterricht“-ben jutott kifejezésre, ahol egy kitűzött téma, mint központi gondolat egységbe foglalja a legkülönbözőbb szakokat: földrajz, történelem, természetrajz, stb. mind szóhoz jutnak, s oly szoros egységbe fonódnak, mint amilyen egységet alkot az élet is az ő sokféle, egymásra ható megnyilvánulásaival. A tanuló felismeri a tárggyal kapcsolatos összefüggéseket; tág tér nyílik a szakok természete szerinti megfigyelésekre, összehasonlításokra, megítélésekre, s ami a legfőbb; lehetőség nyílik a tanuló különböző képességeinek gyakorlására és az öntevékenység fejlesztésére. A tanuló úgyszólván a maga munkája folytán veszi birtokába az új ismeretet, s azt a meglévők közé sorolja.

Amilyen áldásos azonban ez az oktatási mód, a tanuló összes képességeinek kifejlesztésére; a tanuló nagy körültekintést, sokirányú szaktudást és pedagógiai ügyességet kíván a tanár részéről. Alsó fokon még megoldható ez a „Gesamtunterricht“, mert az ismereti anyag itt nem olyan mélyenható, nem olyan részletező, mint a középfokú oktatásban. Aki itt akarná alkalmazni az egységesítő oktatást, annak valóságos polyhistornak kellene lennie. Ez pedig ma már alig lehetséges.

A középfokú oktatásban, s így a polgári iskolában is, az ismereti anyag magasabb szintje, annak behatóbb tárgyalása és sokoldalúsága következtében nem volna megfelelő tanítási mód a „Gesamtunterricht“. — Itt a szaktárgyakra oszló tanítás van helyén arra képesített szaktanárokkal, akik nemcsak a saját tárgyaikban járatosak, hanem ismerik a más szakokkal érintkező területeket is. Ez utóbbiaknak ismeretére különösen nagy szükség van, éppen a főntemlített egységesítés szempontjából.

Mert ha már nem oldható meg a középfokon az egységesítő oktatási forma, akkor legalább arra kell törekedni, hogy a szakok szerinti oktatás keretein belül történjék gondoskodás a sokfelé elágazó ismeretek egységesítéséről. Nagy jelentősége volna ennek az egységbefoglalásnak a nagy ismereti anyaggal szemben álló rövid időnek gazdaságosabb felhasználása szempontjából is, mert a helyesen végrehajtott egységesítés fölöslegessé tenné ugyanazon ismereteknek egy más szakon való ismétlését; elegendő volna a szükség mértéke szerinti felújítás, vagy csak a pusztá ráutalás. S helyett mit teszünk? Azt, hogy úgy kezeljük a gyermekeket — különösen az egyik iskolafajból a másikba átlépő tanulókat, — mintha azok a már tanult ismereti anyagot még sohasem hallották volna. Ezen csak egy következetes egységesítés segíthet, csak ez viheti bele az oktatásba az idővel való helyes gazdálkodás elvét, ez enyhítheti a túlterhelést; mindez a koncentráció feladata.

Mi is tehát a koncentráció? Szószerinti értelmezése valamilye központosítás: mégpedig az erőknak, törekvéseknek és cse-

lekedeteknek egy középpont felé való irányítása; egy központi cél körül való tömörítése, a szétfolyó erők és ismeretek egyesítése. Melyik az a középpont, mely felé a pedagógia és didaktika minden erőkifejtése, minden gondolata irányul? Az a középpont a gyermek, s testi-lelki erőinek harmónikus kifejlesztése a nemzeti közösség szolgálatára. Ezen középpont közé sorakozik minden iskolafaj, s az iskolákon belül minden tantárgy. Ebből az elgondolásból önként következik, hogy a nevelési és oktatási tényezők egységesítése négyféle irányban jut kifejezésre: 1. általános nemzetnevelési irányban; 2. egy iskolafajon belül kidolgozott tantervi egységben; 3. a szaktárgyak közt létesíthető külső kapcsolatok irányában és végül 4. az egy tantárgyon belül szükséges belső koncentráció körében.

A nemzeti nevelés szolgálatában való koncentrációt úgy kell felfogni, hogy ebben az eszmében minden iskolafaj minden munkája közös nagy akarásban olvad fel, s egyesül abban a nagy gondolatban, hogy áldozatra — s tettekre, dolgozni tudó hazafiakat neveljen. A tantervben kifejezésre jutó koncentráció az egyes iskolafajban uralkodó speciális szellemet domborítja ki. aszerint, hogy az iskolafaj gyakorlati irányban, vagy a tudományművelés szolgálatában fejti-e ki nemzetnevelő működését. A szaktárgyak közötti koncentráció hivatva van egységbe hozni a tantárgyanként szétágazó ismereteket azáltal, hogy kiépíti a rokon területek közti kapcsolatokat, összhangba hozza azokat és segíti a tanulót abban, hogy ismereteit rendszerbe foglalja, s egységes képet nyerjen a sok oldalról befogadott és feldolgozott ismeretanyagról. Végül az egyes tantárgyakon belül végzett koncentráció zárt egységbe tömöríti azokat az ismereteket, melyeket a tanuló azon tárgy keretén belül, akár több osztályban is, de mindig bővülő körben megszerzett és feldolgozott.

Az így felfogott és következetesen végrehajtott koncentráció nemcsak a tantárgyakon belül és azok között építi fel az egységes felfogást, hanem hidat épít az egyes iskolafajok között is, úgy hogy a továbbképzés szempontjából egymással kapcsolatos iskolafajok tisztán látják, mit várhatnak egymástól s minő előismeretekre támaszkodhatnak.

Lássuk már most, hogy a polgári iskolában mily feladat hárul koncentráció tekintetében a német nyelvre; illetve hogyan érvényesül a koncentrációs elv a német nyelv tanításában? Vegyük a koncentrációs elv fentemlített négy hatóterületét egyenként.

I. Mi szerepe van a német nyelv tanításának a magyar nemzetnevelés szempontjából, s hogyan kapcsolódik bele a többi polgári iskolai tantárgynak ilyen irányú munkájába?

Minden idegen nyelv ismerete emeli az ember értékét, tágitja látókörét, alkalmat ad az idegen nép szellemének megismerésére és a saját természetünkkel való összehasonlítására. Ez

az összehasonlítás a nemzetnevelés szempontjából igen értékes lehet, mert önmegismerésre vezet. Felismerjük értékeinket és hibáinkat; összevetjük azokat az idegen néplélek sajátosságával, erényeivel és fogyatékosságaival, s végeredményben megállapíthatjuk, hogy nem minden jó, ami idegen, csak azért, mert külföldi, s nem minden rossz, ami hazai. Így alakulhat ki az önbírálaton alapuló helyes önértékelés, így ébred öntudatra a sovinizmustól mentés nemzeti önérzet. Amíg tehát a többi tantárgy a nemzetnevelés szolgálatában direkt irányban hat a nemzeti és általános emberi műveltség átadása által; addig az idegen nyelvtanítás kifelé is tekint, s az idegen néplélek feltárása által indirekt úton járul hozzá a nemzeti gondolat megerősítéséhez.

II. *A polgári iskolai tantervben tükröződő koncentrációs gondolat a gyakorlatiasság jegyében fogja át az összes tantárgyakat*, ami az iskolafaj rendeltetése következtében természetes is, mert hiszen nem tudományos pályákra készít elő, hanem a gyakorlati életre át útravalót. Ebből a szempontból vizsgálva a német nyelv bekapcsolódását, megállapítható, hogy a német nyelv bírásának nagy gyakorlati haszna van. Hazánk földrajzi helyzete, történelmi tradíciói, néptelepülési viszonyai és művelődési irányvonalai nyugat felé tendálnak, s alig van olyan művelődési, vagy gazdasági területünk, ahol elsősorban ne a német hatás érvényesült volna. Így nem csoda, hogy iskoláink legtöbbszörében ott szerepel a német nyelv mint kötelező tantárgy. Sőt ma már az elemi iskolákban is — persze főképpen a városiakban, — mind gyakoribb jelenség a német nyelvnek fakultatív kurzusokban való tanítása abból a célból, hogy a középiskolákba átlépő tanulók helyzetét megkönnyítsék. Magától értetődő, hogy a német nyelv nem maradhatott ki a polgári iskolákból sem; s itt elsősorban gyakorlati haszna miatt sorozták a kötelező rendes tantárgyak közé. Mert bárhová fordul is a polgári iskolai tanuló az iskola elvégzése után, mindenütt találkozik a német nyelvvel, akár tovább tanul, akár gyakorlati pályára lép. Persze, tökéletes nyelvtudást négy év alatt heti 3 órában nem adhat a polgári iskola, de adhat olyan alapot, melyre autodidaktív módon is továbbépíthet az öntevékenység szellemében felnevelődött ifjú. Nyilvánvaló, hogy gyakorlati haszna tekintetében a német nyelv méltó helyet foglal el a polgári iskolai tantervben a többi tantárgy között, sőt sokszor hasznára van a többi tantárgynak; aminthogy a német nyelv is sokszor igénybe veszi a más tantárgyak körében tanultakat.

III. Ezzel rá is térünk a koncentrációnak harmadik fájára, mely a tantárgyak közt összefüggéseket teremt, egységbe hozza azokat s azok kölcsönhatását elősegíti. Nevezzük *metodikai koncentrációnak*. Ennek van gyakorlati szempontból a legnagyobb jelentősége, mert ez szolgálja leginkább a tanulók egység

utáni vágyát, ez teremt kapcsolatot a különböző területeken szerzett ismeretek közt, de ez foglalja egységbe az ugyanazon tantárgy körén belül tanultakat is. Ezek szerint a metodikai koncentráció kétféle: külső és belső. A külső koncentráció a különböző tantárgyak közti összefüggést szolgálja. Megszünteti a tantárgyak elszigetelt voltát és közöttük egymást segítő, kiegészítő viszonyt akar rendszerezíteni. Ezt az összedolgozó harmóniát azonban nem olyan könnyű megvalósítani, mert miféle alapelv szerint történjék a tantárgyak összeegyeztetése? Időszerűség alapján egységet teremteni lehetetlen feladat, mert akkor valamelyik tantárgynak kellene vezetőszeréhez jutnia s a többinek ehhez kellene alkalmazkodnia. Márpedig minden tantárgynak önálló élete van, a saját rendszere szerint halad előre, s nem szolgálhat örökké más érdekeket. De a tanulók szempontjából sem volna ez helyes megoldás, mert az ugyanazon dologgal való állandó foglalkozás unalomra vezetne. Időszerűség szerint tehát nem lehet koncentrálni. De a helyesen felfogott koncentráció nem is ilyen mesterkélten összeköttetésen múlik, hanem a szakadatlan belső érintkezésen. Meg kell keresni a tantárgyak közti kapcsolatot, s ahol csak lehetséges, bizonyos intézkedésekkel gyakorlatilag megvalósíthatóvá is kell tenni. Erre szolgálhatnak a kölcsönös hospitálások, gyakori megbeszélések az egy osztályban tanító tanárok között, a tanmenetek közös kidolgozása, és összhangbahozatala, s főképpen egymás munkájának ismerete. Természetes, hogy nem minden tantárggyal kerülünk egyforma intenzitással koncentrációs viszonyba. A rokon tárgyak nagyobb mértékben fogják egymást támogatni; mint az idegen szakok; bár valamiféleképpen minden tantárgy belekerül a másiknak vonzókörébe.

Nézzük már most, hogy a német nyelv miféle kapcsolatba kerülhet a többi tantárggyal? Minden tantárgy közül az anyanyelv, tehát a magyar nyelv az, mely a legnagyobb mértékű kapcsolatba kell, hogy jusson az idegen német nyelvvel. Az anyanyelvi kapcsolatnak igen nagy jelentősége van mind az anyanyelv, mint az idegen nyelv szempontjából. Miután a polgári iskolában a német az egyetlen idegen nyelv, melyet a tanulók tanulnak; erre hárul a feladat, hogy a két nyelvben meglévő hangtani eltéréseket, szerkezeti különbségeket megfigyeljék, a sajátos kifejezéseket összehasonlítsák, s egyben a nyelvben tükröződő jellegzetes népszellemet megismerjék. De ennek az összehasonlító tevékenységnek állandóan kell folynia, mert csak ezáltal tehetjük tudatossá a nyelv helyes használatát. A magyar szellem rávilágít a tőle sokban nagyon elütő német szerkezetre (ragozó — hajlító nyelv); a német szellem tudatos felismerése pedig megóvja a magyar nyelvet az annyira elterjedt germanizmusok használatától. Látnivaló tehát, hogy ebből a kapcsolatból, az állandó összehasonlításból mind a két nyelvnek

yan haszna. De amikor a két nyelv ilyen kölcsönhatásba kerül egymással, az nem azt jelenti, hogy a német nyelv rendelje alá magát a magyarnak, s igazodjék a magyar nyelvtan haladásához. Az lehetetlen követelmény volna, mert hiszen a német nyelvnek meg van a maga önálló élete, meg van a saját módszeres útja, amelytől bajos volna eltérni, éppen a gyakorlati nyelvkészség tudatos megszerzése miatt. Hogyha tehát olyan dolgot tárgyalunk, amit a magyar nyelvtanban még nem tanultak volna, akkor vagy az elemi iskolai ismeretekre, vagy az anyanyelvi gyakorlati nyelvhasználatra hivatkozunk. Annyi magyar nyelvtani tudással, amennyire az első osztályban a német nyelv tanítása közben szükségünk van, minden tanuló elegendő mértékben rendelkezik. Még nem fordult elő gyakorlatomban eset, hogy emiatt fennakadtam volna. A felsőbb osztályokban pedig ez már nem képez problémát.

Az ilyen nyelvi kapcsolat kiaknázása szempontjából sokkal szerencsésebb helyzetben van egymással akár a német-angol, akár a német-francia nyelv, ahol sokkal több egyezésre mutathat rá a nyelvtanár, mint amennyire mi utalhatunk a magyar és német nyelv között. Ez a nagy különbség az indo-germán, illetőleg a finn-ugor nyelvcsaládból való származásban leli magyarázatát. Amikor tehát a koncentráció során német-magyar kapcsolatról beszélünk, nemcsak azt a kisszámú egyezést vesszük figyelembe, ami végeredményben minden nyelv közt fennáll, s amire az adaptációs módszer is támaszkodik; hanem szem előtt kell tartanunk azt a sok-sok különbséget is, mely a két nyelv közt észlelhető, s ezen különbségek gyakori szembeállításával építjük meg a hidat, mely az anyanyelvi megszokottság meglazítása útján átvezet az idegen nyelv mechanikus használatára.

Az olvasmányok és beszédgyakorlatok ismeretanyaga révén a német nyelv úgyszólván minden más tantárggyal kerül érintkezésbe.

A történelemmel való kapcsolatot is elsősorban ilyen tárgyú olvasmányok szolgáltatták. Ilyen olvasmányok persze főképpen csak a negyedik osztályban kerülhetnek szóba, részint a történelmi előismeretek, részint a fokozottabb nyelvtudás miatt. Jó szolgálatot tehetnek itt könnyű mondák, történelmi tárgyú elbeszélések a német nép története köréből; különösen olyanok, amelyek vonatkozásban vannak a magyar történelemmel. Pl. A Niebelungi monda, Szent Erzsébet története, stb. Egyes német tankönyveink vettek is fel ilyen olvasmányokat, s ezzel nemcsak a történelmi koncentrációnak tettek szolgálatot, hanem a művelődésrajzi (Kulturkunde) gondolatnak is. Sajnos azonban a történelmi tárgyú olvasmányok nem szerepelnek német tankönyveinkben olyan mértékben, amint azt jelentőségük megkíváná.

Irodalomtörténeti kapcsolatokat is inkább csak a harmadik és negyedik osztályban ápolhatunk, rendszerint olvasmánnyal, vagy költeménytárgyalással kapcsolatban. De ezek csak hivatkozásszerűen szerepelnek, amikor egy-

egy német költővel együtt felemlítjük, hogy ilyen tárgyú vagy ilyen irányú (hatású) munkát a magyar költők sorában is találunk. (Pl. hazafias költészet, balladák, stb.)

A földrajzzal való kapcsolatra sokkal nagyobb terjedelemben nyílik alkalom. Az természetes is, hiszen az élet nagyon sok földrajzi vonatkozású jelleggel vesz körül minket, s ezeket az idegen nyelven fel nem használni szinte lehetetlen dolog volna. Persze, itt tisztán gyakorlati dolgokra gondolok és nem tudományos anyagra. Ilyen gyakorlati vonatkozások: az időjárás, az évszakok, égtájak, égitestek; felszíni formák, alföld, hegység, vizek, folyók; az emberi települések formái: a falú, a város, főváros, országok, főképp hazánk és Németország. A lakosság foglalkozása, termények, ipar, kereskedelem, közlekedés, stb., stb. mind olyan területek, melyek a gyakorlati életben mindennapos beszédanyagot képeznek. Még térképrajzolásra is van alkalmunk, amikor pl. Németországról, nagy emberek utazásairól vázlatokat készítettünk, persze német nyelvű feliratokkal.

Igen élénk és sokoldalú a természetrajzzal való kapcsolat, s idesorozom mindjárt a gazdaságtant is. A növény- és állatvilág fontos tényezőként jelenik meg mindennapi életünkben. Miután pedig a német nyelvtanítás az életből veszi tárgyát, elkerülhetetlen a fenti tárgyak körében való beszélgetés. Tehát a kert, a mező, az erdő, növények és állatok ezer változatban szövik át olvasmányainkat, beszélgetéseinket. S ha ehhez még hozzávesszük a gazdasági téren kifejtett sokféle tevékenységet (virágtermelés, konyhakertészet, gyümölcstermelés, értékesítés, mezei munka, állatgondozás, stb.), akkor oly nagy területen nyerünk alkalmat az együttműködésre, hogy el sem kerülhetjük egymást.

A vegytannal és fizikával való kapcsolat ápolására is vannak olyan témák, amelyek a gyakorlati élettel való szoros kapcsolat folytán a német nyelvi tanulmányaink szókincsébe is belekerülnek. Pl. a vegytan terén a táplálék anyagok, a szén, fűtés, lélegzés, bányászat, ipari termékek, színek stb. A fizikában pl. a lencsék, fényképezés, gépek, gyárak, a hő, az elektromosság, légköri jelenségek, a távíró, telefon, a rádió, repülőgép, stb., stb., mind szóba kerülnek olvasmányainkhoz fűzött beszélgetéseink során.

Közgazdasági vonatkozásokban is nem egy alkalmat találunk kapcsolat létesítésére, amikor pl. községek, városok szervezete, a lakosság foglalkozása, az ipar, kereskedelem, közlekedés s más ilyen tárgy kerül szóba. Nincs itt szó részletes német nyelvű ismertetésről; de amikor utalhatunk a tanulók ilyen irányú ismereteire, ne hagyjuk azt el, s látni fogjuk, mily jóleső örömmel tölti el a tanulókat az a tudat, hogy ime, amit eddig csak magyarul tudtak elmondani, azt most már németül is képesek kifejezni.

S így vagyunk a számtannal is. A német nyelvtanulás folyamán lépten nyomon belebotlunk a számtani ismeretekbe. A számnevek különféle faja, a legegyszerűbb beszélgetésben is előfordul; de szükségünk van az alapműveletekre is, hiszen a legegyszerűbb vásárlási jelenetnél is szükségünk van rá. Nem is szólva a mértékegységekről, pénznemekről, órabeosztásról, stb., stb., mely ismeretek nélkül nincs igazi gyakorlati nyelvtudás.

Az egészségtannal arra alkalmas olvasmány, vagy beszédgyakorlat alapján teremthetünk kapcsolatot. Az egészség ápolásáról gyakran esik szó. A

test, öltözködés, lakás, játék, kirándulás, táplálkozás, fürdés igen gyakori beszédtemák. Ugyyszólván minden osztályban van erre mód. S ezek az elemi ismeretek oly életbevágóan fontosak, hogy az orvos, patika, láz, seb, fájdalom, fontosabb betegségek, orvosság, mérég, stb. fogalom kell, hogy a német nyelvben is aktív szókinccsé váljék, legalább is olyan mértékben, amely az első segélynyújtáshoz szükséges. Ezek az ismeretek persze, nem egyszerre kerülnek szóba, hanem osztályonként felaprózva, míg aztán a negyedik osztályban, ahol egészségtant tanulnak, összefüggő kép alakul ki német nyelven is.

A *rajznak* és a *kézimunkának* egészen tekintélyes szerep jut a német nyelvtanításban. A nyelvtanítás természetéből folyik, hogy az anyanyelv gátló hatását igyekszünk kiküszöbölni, s így anyanyelvi szómagyarázat helyett igen gyakran rajzhoz, képhez vagy egyéb eszközhöz folyamodunk, hogy a közvetlen szemlélet alapján elkerülhessük az anyanyelv bevonását. Rajzhoz folya-
modik a tanár, amikor néhány vonással felvázolja a szóbanforgó dolgot, és rajzban adhat kifejezést a tanuló is elképzelésének, amikor a tanultakat saját elgondolása szerint reprodukálja. Persze, az ilyen rajzokat német nyelvű feliratokkal és rövid magyarázó szöveggel kell kísérni, különben nincs semmi haszna a nyelvtanulás szempontjából; de helyesen alkalmazva a rajz és kézimunka a német nyelvtanítás körében is az öntevékenységeknek egy igen fontos eszköze. Vigyázzunk azonban, hogy alkalmazásában túl ne lépjük a határt, nehogy általa a tanulást játékká degradáljuk. Csak annyiban vegyük igénybe, amennyiben a nyelvtanítás érdekét szolgálja.

Nagyon kedves kapcsolat szöhető az *ének* és a német nyelv között. Ez a kapcsolat az első osztálytól kezdve fokozott haladásban végigkísérheti a német nyelvtanítást a negyedik osztályig. Az éneknek igen jó hasznát veszi a német nyelvtanár, nemesak a kiejtés szempontjából, hanem jó hangulat teremtése és pihentető kedvérzet kelteése céljából is. Egyszerű gyermekdalokból kiindulva, megéreztetjük a gyermekekkel a német ritmusnak, dallamvezetésnek és hangulati elemnek a magyarától elütő jellegét. Szolgálatot teszünk ezzel az énekszaknak is, mely a német dalok éneklésében támpontot nyer a magyaros ritmus és dallam tudatossá tételére. Iskolai kirándulások alkalmával pedig a sok szép magyar nóta mellett hadd esendüljön fel olykor-olykor egy-egy német dal is; hadd örüljön neki a gyermek, hogy németül is tud dalolni, hadd kerüljön fejlődő kis lelke minél több esztétikai hatás alá.

A *testgyakorlással* akkor kerülhetünk kapcsolatba, ha a tanulókat pihentetés céljából egy kis németül vezényelt szabadgyakorlattal felüdítjük. Éppúgy egy künn tartott óra keretén belül is rendezhetünk valami kedves gyermekjátékot, német ritmikus vers, vagy játékos mondóka kíséretében.

Összegezve az egyes tantárgyak közti koncentrációs viszonyról mondottakat, megállapíthatjuk, hogy nincsen olyan tantárgy, amelyhez a német nyelvnek valamiféle köze ne volna. Anélkül, hogy az illető szakban elmélyedne, sokszor egy-egy szómagyarázattal, egy-egy kifejezés eredetének megvilágításával új kapcsolatot teremt, s megrögzíti azt. Viszont a német nyelvnek is nagy könnyebbséget jelent, ha olyan területen mozoghat, ahol már nincsen szükség tárgyi magyarázatra, mert az illető tárgy körében már elvégezték. Bármely ismeretnek német nyelven való

tárgyalása háromféle haszonnal jár: 1. a régebben tanult ismereteket felfrissíti és újszerű asszociációs folyamatba állítja azokat; 2. az idegen nyelv esztétikai hatásával párosulva kedv- és örömméretet kelt, s növeli a tanuló önbizalmát, hogy oly sokféle téren már németül is ki tudja magát fejezni; 3. végül az idegen nyelv által még szorosabb egységbe kerülnek egymással a különböző ismeretek s képessé teszik a gyermekeket az idegen nyelv terén való öntevékenységre.

IV. Miután az egyes tantárgyak és a német nyelv közt lehetséges kapcsolatokat áttekintettük, s ezzel a metodikai koncentráció külső területét megállapítottuk; nézzük meg, *micsoda koncentrálás lehetséges a német nyelvben belül*. Hogyha az ismeretek egységesítésére szükség van az egyes tantárgyak között; akkor még inkább fennáll ez a követelmény az egyes tantárgyon belül tanult ismeretekre. Sőt belső koncentráció nélkül csak hiányosan oldhatjuk meg a külsőt is. A tanulónak tisztán át kell tekintenie az egyes tantárgyból elvégzett munkát, s látnia kell az elvégzett részek közti összefüggéseket, mert egy-egy új ismeretet csak így lesz képes a már meglévőkhöz kapcsolni, azt a maga helyére illeszteni, tudásanyagát rendezni s aktivitásban tartani.

Ez a belső koncentráció a nyelvnek, mint tantárgynak természetete szerint két területen folyik: 1. nyelvtani téren és 2. tartalmi téren. Mindkettőnek állandó ápolása egyaránt fontos. A nyelvtani koncentráció abban áll, hogy a kezdő fokon nyújtott legszükségesebb nyelvtani ismereteket a nyelvtudás és nyelvkészség fejlődése szerint mindinkább bővülő körben kiterjesztjük s elmélyítjük. Tehát nem a nyelvtani nehézség szerint megállapított rendszer alapján haladunk előre, hanem az élő nyelvhasználatból folyó szükséglet szerint; amikor a nyelvtani művellet a beszédgyakorlatban már megérett, s nyelvérzékileg megápolozott nyelvi formát tudatossá teszi. Ez a sorrend magával hozza a nyelvtannak mindinkább bővülő koncentrikus körökben haladó felépítését, úgy, hogy mire a IV. év végén visszapillantunk az elvégzett munkaterületre: a nyelvtani rész tisztán és összefüggő egységben áll a tanuló előtt.

A tartalmi koncentráció abban áll, hogy ahol csak lehet, vissza-visszatérünk már tanult dolgokra, vagy futólag felidézzük rég tanult ismereteket. Erre bő alkalmat ad egy-egy szó, szóolás, vagy tárgykör tárgyalása, mely érintkezésben van egy másikkal. Azáltal, hogy akárcsak egy-egy kifejezés kapcsán is felidézzük azt az egész gondolatsort, melyben az a szó előfordult: felfrissítjük az emlékezetet, s újra elevenné válik a már passzivitásba merülő ismeretsoport. A sokféleképpen szőtt tartalmi kapcsolat végeredményben egységbe foglal különböző tárgykörökhöz tartozó ismereteket. Persze, ezt az egységesítő munkát csak az tudja elvégezni, aki éveken át vezetni ugyanazt

a tantárgyat osztályról-osztályra, s így tudja, hogy mit mikor és minő terjedelemben dolgoztak fel.

Összegezve a koncentrációról mondottakat, megállapíthatjuk, hogy az öntevékenységre való nevelés csak ott érheti el a célját, ahol képessé tesszük a tanulót arra, hogy a különböző területeken szerzett ismereteket egységben lássa, s minden munkájában képes legyen eddigi ismereteit úgy hasznosítani, ahogyan azt a munka természete megkívánja.

Tehát gyors áttekintés, világos ítélet, helyesen megválasztott munkarend és célravezető eszközök felhasználása az, amire az öntevékenységi munkában szükség van. Ezeket a feltételeket pedig csak a következetesen véghezvitt koncentráció szolgáltatja, mert egyedül ez képesíti az összefüggések helyes felismerésére.

Jármai Vilmos.

A könyvviteltan a polgári iskolában.

Nem lehet vitás, hogy a könyvviteltannak megfelelő tanítása a polgári iskola gyakorlati célját szolgálja. Erre való tekintettel már az 1869-ben kiadott első polgári iskolai tanterv, úgy a fiúk, mint a leányiskolák részére, rendes tárgyként állítja be a könyvviteltant. A fiúiskola VI. osztályában heti 2 órában tanítottak egyszerű és kettős könyvvitelt és pedig a mezőgazdaságot tanító polgári iskolákban a gazdasági, az ipartant tanító iskolákban a kereskedelmi számvitelt tanították. A leányiskolák IV. osztályában heti 2 órán az egyszerű könyvvitel alapvonalai és gyakorlati vezetésének módja, alkalmazva különösen háztartási számvitelre, volt az előírt tananyag. Az ezután kiadott polgári fiúiskolai tantervek mindegyikében szerepel a könyvviteltan mint rendes tárgy, ellenben a leányiskolaiakból kimaradt. Az 1918-ban kiadott, most érvényben levő fiúiskolai tanterv a IV. V. és VI. osztályokban írja elő a következő célkitűzéssel: „Jártasság a mezőgazda és iparos részére szükséges könyvvitelben és üzleti levelezésben.“ 1927-ben miniszteri rendelet hatályon kívül helyezte az V. és VI. osztályok anyagát, a célkitűzést azonban változatlanul meghagyta a IV. osztály előtt, ahol a mennyiség-tannal kapcsolatban az egyszerű könyvvitel elemei üzlettervezetek alapján: leltár és mérleg, pénztárkönyv, napló és főkönyv, árúkönyv az előírt tanítandó anyag. Ehhez a könyvviteli anyaghoz, az előírt számtani, algebrai és geometriai anyag összesen heti 3 órában végzendő el. A tantervhez kiadott utasítás szerint a heti 3 órából 1 óra fordítandó a könyvviteltanra. Az utasítás szerint a könyvviteltan tanításának célja a IV. osztályban,